

INTRIGES IN HET VATICAN

Voor Marina

Joris Tulkens

INTRIGES IN HET VATICAN

HOE LEUVEN ZIJN UNIVERSITEIT
BIJNA MISLIEP

HISTORISCHE ROMAN

Sterck & De Vreese

© 2025 Joris Tulkens | uitgeverij Sterck & De Vreese

Omslagontwerp Sam Gobin
Boekverzorging Elgraphic

ISBN 978 94 6471 301 5
NUR 303

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Sterck & De Vreese, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@sterckendvreese.nl.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Sterck & De Vreese.

Sterck & De Vreese is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendvreese.nl

INLEIDING

Op het einde van zijn leven schreef de filosofisch aangelegde Romeinse keizer Marcus Aurelius een verhandeling over zijn levenservaringen, zijn inzichten, zijn overtuigingen. Het in het Grieks geschreven essay droeg geen titel, maar de traditie sprak al gauw van Τα εἰς ἑαυτον, ‘Gedachten aan hemzelf gericht’, vrij vertaald ‘Persoonlijke bedenkingen’.

Die titel zou ook goed passen bij de notities die ik op het einde van mijn leven heb neergeschreven. Ze gaan over mijn bijdrage aan de stichting van de Universiteit van Leuven. Op dat punt heb ik zekere verdiensten verzameld, maar ook weinig erkentelijkheid ontvangen.

Misschien heb ik in de volgende bladzijden dan ook al te sterk de nadruk gelegd op de teleurstellingen die ik moest overwinnen en op de onthutsende intriges waarvan ik het slachtoffer werd. Die tegenslagen hebben mijn toewijding en mijn vastberadenheid evenwel nooit aan het wankelen gebracht, maar ze hebben wel mijn ondergang bespoedigd.

LEUVEN

1

Wilhelmus Nepotis groet alle burgers die begaan zijn met het welzijn van de mensheid in verleden, heden en toekomst.

Terecht berispen we de man die zich niets aantrekt van zijn persoonlijke of familiale verplichtingen. Terecht sturen we eenieder verwijten toe die het nalaat zijn noodlijdende medemensen te helpen. Als we onszelf verliezen in persoonlijke aangelegenheden en niet thuis geven wanneer gemeenschappelijke belangen op het spel staan, dan begint de staat, waaraan we alles te danken hebben, heen en weer te zwalpen om uiteindelijk ten onder te gaan. Als we daarentegen evenveel geven om wat anderen overkomt als om wat we zelf meemaken, dan zal tweedracht ons niet langer scheiden en zullen onlusten ons niet langer verstoren.

Wees gerust, beste lezer, na die gezwollen inleiding zal ik de koketterieën van de retoriek achter mij laten en als een boer een kat een kat noemen. Toch achtte ik het neerschrijven van zo'n voorwoord niet helemaal ongepast en wel om volgende redenen. Allereerst wil ik niet de indruk wekken af te zien van de retorische verfijndheden omdat ik ze niet zou beheersen. Als *magister artium* van de universiteit van Keulen en *baccalaureus* in het kerkelijk recht ben ik zeer vertrouwd met de verhelderende en verhullende kracht van woorden. Ten tweede weet ik wel zeker dat een gedegen inleiding in overeenstemming is met de geplogenheden en de goede smaak van de Ouden. En ten slotte hoop ik met dit beschaafde openingswoord uw geest positief te beïnvloeden. Ik roep u op om mee te werken aan de bescherming van een onderwijsinstelling die niet alleen een baken van vooruitgang is, maar ook een oase van rust en bezinning in een tijd van onvrede, onzekerheid en laag-bij-de-gronds vermaak.

Om te beginnen moet ik u iets vertellen over mijn afkomst. Ik ben telg van een vooraanstaande Leuvense patriciërsfamilie, het geslacht Neve of Neefs, in het Latijn vertaald als *Nepotis*. Mijn voorgangers waren fier op hun naam. Hij staat te pas en te onpas in vele verslagen en rekeningen die de administratie van de stad Leuven rijk is. Mijn ouders en grootouders onderhielden nauwe contacten met de geestelijke overheid en deden behoorlijk wat donaties aan kerken, kapellen en andere bidhuizen, een investering waarvan ze hoopten dat ze in het hiernamaals evenveel zou opbrengen als in deze wereld. Bijna elke generatie van mijn familie heeft één of meer kanunniken geleverd aan het kapittel van de Sint-Pieterskerk. Mijn eigen oom, Walterus Nepotis, was landsdeken en een tijdlang vicescholaster, aanstellingen die hij dankte aan zijn betere opleiding. De meeste kanunniken teren op de kennis die ze in de stadschool hebben opgedaan – rekenen, schrijven, noties van Latijn, muziek, kennis van de Bijbelse verhalen – maar oom Walter had ook enkele jaren in Parijs gestudeerd, wat hem in eenie-ders ogen tot de slimste mens van de Lage Landen maakte. Die vleiende kwalificatie was niet het gevolg van enig diploma, maar van de vaststelling dat hij Latijn sprak alsof het zijn moedertaal was.

Zodra mijn oom terug in Leuven was, heeft hij zich de werking van de Leuvense kapittelschool aangetrokken. Wie Leuven kent, weet dat die school in de Dorpsstraat lag, dicht bij de Nieuwstraat, tussen twee herbergen in. Oom Walter deed er alles aan om voor die instelling een *magister artium* te strikken die in staat was het peil van de school op te waarden. Knappe jongeren zouden dan een speciale voorbereiding krijgen om toekomstige bestuurders te worden, zielzorgers, ijverars voor het algemeen belang.

De meester die oom Walter aantrok, heette Arnoldus Campensis, Arnout Van de Velde, zeg maar. Meester Arnoldus had zijn titel in Keulen behaald, maar in plaats van een betrekking te zoeken als secretaris bij een of andere graaf of als archivaris in de stadsadministratie, was hij een volgeling geworden van Geert Grote, de man over wie hij geregeld de loftrampet stak. Telkens als de rekenkundige opdrachten boven onze hoofden dreigden te groeien, probeerden we hem aan de praat te krijgen over zijn gids en inspirator. Geert Grote, zo vertelde hij dan, was de stichter van een congregatie die zich de ‘Broeders van het Gemene Leven’ noemde. De leden van die gemeenschap woonden niet in een klooster en legden ook geen geloften

af. Neen, ze verbleven in een broederhuis, waar ze een communautiteit van leken vormden die zich bekommerden om het navolgen van Christus in alle aspecten van het dagelijks leven. Hun bezittingen waren gemeenschappelijk, hun dagen waren gevuld met bidden, werken en lezen. Geen discussies over kerkelijke leerstellingen. Het was voor de broeders totaal onbelangrijk of de hemel boven de wolken lag, dan wel onder de grond. Idem trouwens voor de hel. Evenmin deed het ertoe of God één en ondeelbaar was, dan wel of Hij in drie goddelijke personen kon worden opgesplitst. Voor een leven in eenvoud volstond het de Bijbel te lezen, want precies een leven zoals dat van Christus was in feite de hemel op aarde. Geert Grote had in zijn dagen ook een succesrijk onderwijssysteem opgezet met jaarklassen die elk hun eigen, vastgelegd programma afwerkten. De scholen van de broeders trokken overal veel volk.

De vragen waarmee meester Arnoldus zich graag uit de tent liet lokken, kwamen meestal van mij en Arnoldus richtte zijn antwoord dan ook bij voorkeur tot mij. Ik heb nooit geweten of dat iets te maken had met zijn ontzag voor mijn oom – die in feite zijn baas was – dan wel met zijn vreugde over mijn leergierigheid. Want ik deed altijd mijn uiterste best om me zo geïnteresseerd mogelijk voor te doen. Daarbij ging ik de onbehouwen vragen niet uit de weg.

‘Meester, mijn oom zegt dat de paus op het punt heeft gestaan de broeders te excommuniceren.’

‘Dat risico is er wel geweest, ja.’

‘Waarom?’

‘Ach,’ aldus meester Arnoldus, ‘de Kerk is altijd wantrouwig tegenover gemeenschappen die zich aan haar controle onttrekken. De broeders dragen bijvoorbeeld niets af aan de kerkelijke overheid. Ze lezen de Bijbel zonder ernstig toezicht door een theoloog of een geleerde. En het ergst van al: hun manier van doen krijgt almaar meer aanhangers, vooral onder gelovigen die niet kunnen lezen of schrijven en dus gemakkelijk misleid kunnen worden.’

Ik stak mijn neus in de lucht.

‘Meester, met die laatste opmerking spreekt de Kerk zichzelf tegen!’

‘Hoe bedoel je?’

‘U zegt dat de broeders veel moeite doen om burgers te leren lezen en

schrijven. Daarmee maken ze die burgers precies mondig en minder vatbaar voor misleiding!’

Meester Arnoldus keek me glimlachend aan.

‘Je bedoelt dat precies die lees- en schrijflessen de ware reden kunnen zijn waarom de kerkelijke overheden zenuwachtig worden?’

Ik beantwoordde zijn glimlach met een brede grijns.

Die laatste opmerking, beste lezer, is leugenachtig, ik beken het eerlijk. Ik was amper twaalf toen die gesprekken met meester Arnoldus plaatsvonden en op die leeftijd beschikte ik nog niet over de cynische grijns die verstandhouding suggereert en verbondenheid impliceert. U moet het mij maar vergeven dat ik de verhalen uit mijn jeugd af en toe opsmuk met de fantasie van eenenzestig levensjaren.

Een ander onderwerp dat in de lessen van meester Arnoldus geregeld aan bod kwam, was de vraag aan welke paus we ons zielenheil moesten toevertrouwen. Van mijn oom wist ik dat paus Urbanus VI op het einde van de vorige eeuw onder zijn kardinalen veel ongenoegen had gekweekt, zoveel zelfs dat ze een nieuwe paus kozen, te weten Clemens VII, die zijn toevlucht in Avignon zocht. Maar toen rees natuurlijk de vraag wie van de twee de legale paus was en wie de usurpator. Beide plaatsvervangers van Christus deden hun uiterste best om zoveel mogelijk volgelingen aan zich te binden. Ze deelden lucratieve postjes uit, stonden uitgebreide uitzonderingen toe op bestaande regels en ze excommuniceerden hun tegenstanders. De Broeders van het Gemene Leven sloten zich aan bij paus Urbanus en werden daarvoor rijkelijk beloond met voorrechten. Zo mochten ze een aflaat van tien dagen toekennen aan eenieder die het woord ‘Jezus’ in de mond nam en daarbij het hoofd boog. De naam ‘Maria’ bracht evenveel op en ook de uitdrukkingen ‘Schoot van de Maagd’ en ‘Bloed van Christus’ werden met tien dagen aflaat beloond, hoewel die laatste titels meer woorden bevatten en dus meer inspanning vroegen. Dat laatste zei meester Arnoldus met zoveel nadruk dat de ironie me niet ontging.

‘Hebben we nog altijd twee pausen, meester?’

‘Nog altijd.’

‘En wie moeten we dan volgen om te voorkomen dat we geëxcommuniceerd worden?’

‘Niemand ontsnapt eraan, Willem. Wie Rome volgt, krijgt Avignon in zijn nek; wie Avignon volgt, wordt door Rome gebrandmerkt.’

‘Dat is niet eerlijk!’

‘Nee, dat is niet eerlijk.’

‘Is het dan niet beter een nieuwe paus te kiezen, een die de twee anderen vervangt?’

‘Met het risico dat we dan met drie pausen zitten, als die eerste twee niet willen opkrassen.’

‘Dat lijkt me niet goed geregeld, meester.’

‘Je zegt het. Maar jij hebt ongetwijfeld een beter voorstel?’

Daar liet ik me niet aan vangen.

‘Ik ben nog jong en onervaren, meester.’

‘Zegt de kerkhervormer in spe!’

Zo verliepen onze gesprekken: meester Arnoldus sloeg tegenover mijn vragen een min of meer ironische toon aan – af en toe stak hij zelfs over naar sarcasme – terwijl ik deed alsof ik te dom was om die ironie te begrijpen.

‘Mijn oom zegt dat sommige broeders toch kloostergeloften afleggen.’

‘Dat klopt. In elke broedergemeenschap zijn er een aantal broeders die hun geloften doen. En zij die dat niet doen, worden dan aspiranten of novicen genoemd.’

‘Waarom is dat?’

‘Om de kerkelijke autoriteiten gerust te stellen. De kloostergeloften maken dat de broeders dienaars van de Kerk zijn.’

‘Hebt ú kloostergeloften afgelegd, meester?’

‘De priorij waar ik woon, erkent paus Urbanus, net als de andere kloosters die Geert Grote volgen.’

‘Dat was niet mijn vraag, meester.’

‘Dat weet ik, maar het is wel mijn antwoord.’

En ik was slim genoeg om de grenzen van de vrankheid niet te overschrijden, want meester Arnoldus had het wel degelijk goed met me voor. Getuige daarvan het gesprek dat ik op het einde van mijn kapittelschool met hem en mijn oom had.

2

De ruimte waar het gesprek plaatsvond, was een onder het stof bedolven zaaltje naast de oude Sint-Pieterskerk, die langzaam van oost naar west werd afgebroken. Enkele jaren terug was de kerk voorzien van een nieuw koor, maar toen dat er stond, bleek het zo'n mooi bouwwerk dat werd besloten het afgeleefde huis van God meteen helemaal te vervangen door een nieuwe, prestigieuze tempel. Maar zolang de stofferige afbraakwerken aan de gang waren, bleef het uiteraard behelpen. Af en toe hoorden we het geroep van de vakmensen die elkaar waarschuwden om niet bedolven te worden onder een stuk gebinte dat met veel gedruis naar beneden kwam. Telkens drong dan een hoop steengruis door de kieren van deuren en ramen naar binnen.

De nieuwe tempel zou worden afgebouwd in de stijl die ook in de ons omringende landen gevolgd werd, de stijl van 'hoe hoger, hoe beter'. Zo zouden er torenhoge vensters in de zijgevels komen, voorzien van spitsbogen en in lood gevatte glasramen. Aan de buitenkant zouden de kerkmuren ondersteund worden door afzichtelijke steunberen die moesten verhinderen dat de plafondgewelven de zijmuren naar buiten zouden duwen. De fundamenten van de westertoren moesten diep in de grond verankerd worden, want de toren zelf ging volgens de laatste plannen meer dan vijfhonderd voet de hoogte in. Hoger hoefde ook niet, aldus de spottende Leuvenaars, want de torenspits zou permanent in de wolken verdwijnen en dus kon men zich het bouwen van een spits beter besparen.

Oom Walter volgde mijn vorderingen in de taal van Cicero op de voet en dus sprak hij consequent Latijn met mij. Ik deed mijn uiterste best om hem daarin te volgen.

'Wanneer zal de nieuwe kerk klaar zijn, oom Walter?'

'Dat zal ik niet meer meemaken, Willem. En jij waarschijnlijk ook niet.'

'Mijn vader zegt dat Leuven boven zijn stand leeft en dat de stad de kosten nooit zal kunnen betalen. Hij klaagt zelf ook altijd dat de handel niets meer opbrengt.'

'Ik heb je vader al dikwijls gezegd dat hij moet overschakelen op het pro-

duceren van linnen of op het bewerken van leder. Daar zit toekomst in.’

‘Hoe weet u dat, oom Walter?’

‘Ik zie dat aan de heropleving van de herbergen en de brouwerijen.’

‘Wat is het verband?’

‘Als er meer bier gebrouwd en verkocht wordt, bewijst dat dat de mensen weer geld op overschot hebben. Volgens mij is de achteruitgang van Leuven achter de rug.’

‘Mijn vader vraagt me geregeld of ik voor hem de huiden wil ophalen.’

‘Dat zul je wel laten, Willem!’ antwoordde oom Walter rustig.

Ik ging even achteroverzitten, maar vroeg niet waarom ik dat moest laten. Ik wist al een tijdje dat oom Walter andere plannen met mij had.

Meester Arnoldus duwde de deur open, hoestte overdreven luid en klopte het stof en het gruis van zijn kleren – al had hij dat volgens mij beter buiten gedaan.

‘Ave, decane! Ave Wilhelme mi!’

‘Ave, magister!’

‘Meester, ik heb u laten komen om te spreken over de toekomst van uw beste leerling. Het kapittel is zeer tevreden over uw werk en heeft ingestemd met een voorstel om de kapittelschool uit te bouwen tot een instelling die veel leerlingen aantrekt, zowel uit Leuven als uit de wijde omgeving. Iedereen weet dat de graad van ontwikkeling van een bepaalde stad of streek recht evenredig is met het aantal mensen dat kan lezen en schrijven. Het stadsbestuur volgt de groeiende welvaart op de voet en wil graag op de kar van de algemene ontwikkeling springen.’

Meester Arnoldus knikte instemmend.

‘Ik denk dat u in de Broeders van het Gemene Leven enthousiaste medewerkers zult vinden, heer deken. Als ik dat mag vragen, denkt men in Leuven dan aan een school die werkt volgens de regels van de broeders?’

‘Dat laat ik voorlopig in het midden. Het succes van uw scholen is verleidelijk, maar elk plan heeft kinderziekten en ik wil die achter de rug hebben voordat we ons helemaal tot uw inzichten bekeren.’

‘Dat begrijp ik, maar waarom hebt u me dan ...?’

‘Kijk, meester,’ onderbrak mijn oom hem, ‘ik kom zo langzamerhand op een leeftijd dat me dagelijks vrienden ontvallen en ikzelf ’s ochtends opgelucht wakker word, omdat ik van de Heer een nieuwe dag heb gekre-